

Φάκελος Υλικού

Ενότητα 15^η

Α. Συμπληρωματικά Ερμηνευτικά Σχόλια- Μέρος Β

«Ἔστιν ἄρα... αἰρεῖσθαι»

Ορισμός της αρετής: Τα γνωρίσματά της

Είναι, λοιπόν, η αρετή μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο. Βρίσκεται στη μεσότητα που προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια και καθορίζεται από τη λογική και μάλιστα τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου.

Σχετικά με το περιεχόμενο της αρετής, ο φιλόσοφος έχει ήδη επισημάνει ότι η αρετή είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται όχι μόνο στον άνθρωπο, αλλά και στα ζώα και στα πράγματα. Δεν είναι, επομένως, αποκλειστικά και μόνο μια ηθική ιδιότητα που απορρέει από την επανάληψη ηθικών ενεργειών, αλλά επίσης η ικανότητα, το προτέρημα των ἐμπυχων ή των ἀψυχων, που τους δίνει τη δυνατότητα να βρίσκονται στην τέλεια κατάστασή τους και να επιτελούν με σωστό τρόπο το έργο για το οποίο είναι προορισμένα από τη φύση.

Πιο συγκεκριμένα, τα γνωρίσματα της αρετής, όπως αυτά δίνονται μέσα από τον ορισμό της, είναι:

Οριστέα έννοια: *Αρετή*

Έννοια γένους:

Ι. **«ἔξις»:** ο όρος προέρχεται από το θέμα του μέλλοντα («ἔξω») του ρήματος «ἔχω». Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η «ἔξις» είναι το προσεχές γένος της αρετής και δίνει στον όρο ηθικό περιεχόμενο: είναι το μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα που προκύπτει από συνήθεια ή επαναλαμβανόμενη άσκηση. Η ποιότητα, λοιπόν, των ἔξεων εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών μας. Ἀρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές ἔξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά που τις διαφοροποιεί από τις άλλες ἔξεις.

II. **«προαιρετική»:** είναι η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση (Ηθικά Νικομάχεια, 1111b-1112a), που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να κατακτήσει το μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Ο ίδιος ο άνθρωπος λοιπόν έχει την ευθύνη για την κατάκτηση της ηθικής αρετής. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο.

Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. Οι άλλοι δύο όροι είναι:

★ Ο άνθρωπος να έχει συνείδηση της πράξης του («είδως») και

★ Να την πραγματοποιεί με σιγουριά και σταθερότητα («βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως»).

Ειδοποιός διαφορά:

III. **«ἐν μεσότητι οὔσα»:** η μετοχή συνάπτεται στον όρο «ἕξις» και προσθέτει την ειδοποιό διαφορά στον ορισμό της αρετής. Δεν πρόκειται για οποιαδήποτε ἕξη, αλλά για ἕξη που την χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα η «πρὸς ἡμᾶς».

IV. **(τῇ πρὸς ἡμᾶς):** «η μεσότητα προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια. Η αρετή είναι ἕξη, όμως όχι μια οποιαδήποτε ἕξη, αλλά ἕξη που τη χαρακτηρίζει η μεσότητα και μάλιστα, «ἢ πρὸς ἡμᾶς», η οποία σχετίζεται με τον ίδιο τον άνθρωπο και τις επιλογές του. Το μέσον αυτό δεν είναι ούτε πάρα πολύ ούτε πολύ λίγο ούτε είναι ένα για όλους. Είναι σχετικό και ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος με τη χρήση της λογικής μπορεί να συνεκτιμά διάφορους αστάθμητους και μεταβλητούς παράγοντες, όπως τις ιδιαίτερες ανάγκες του, τις περιστάσεις, την εποχή, τον τόπο, τα κοινωνικά πρότυπα κ.τ.λ.

V. **«ὥρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»:** το μετοχικό αυτό σύνολο συνάπτεται στον όρο «ἐν μεσότητι» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμού της υποκειμενικής μεσότητας με τα οποία περιορίζεται το υποκειμενικό στοιχείο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης σπεύδει να

διευκρινίσει ότι ο κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα, είναι η ανθρώπινη λογική, ο ορθός λόγος. Προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του αντικειμενικού αυτού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η λογική του φρόνιμου ανθρώπου, του ανθρώπου που «βουλεύεται εὔ» (Ηθικά Νικομάχεια 1141 b 10). Συγκεκριμένα, οι έννοιες «λόγος» και «φρόνιμος» έχουν το εξής περιεχόμενο:

- **«λόγος»:** ο λόγος - φρόνηση αποτελεί ένα από τα στάδια της πορείας προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. Το άλλο στάδιο είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Άρα, ο λόγος βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του.
- **«φρόνιμος»:** η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο. Αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Όμως, το περιεχόμενο της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

Ορισμός της Μεσότητας

«Μεσότης δὲ δύο κακιῶν... καὶ αἰρεῖσθαι.»

Στο τέλος του κειμένου δίνεται με πληρότητα ο ορισμός της μεσότητας. Η μεσότητα λοιπόν βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κακίες, από τις οποίες η μία βρίσκεται στην πλευρά της υπερβολής, ενώ η άλλη στην πλευρά της έλλειψης. Άλλες από αυτές τις κακίες παρουσιάζονται ελλειπείς και άλλες είναι υπερβολικές σε σχέση με αυτό που πρέπει, το

οποίο είναι το μέσον και το σωστό. Αυτές τις κακίες τις συναντάμε στα συναισθήματα και στις πράξεις, ενώ αντίθετα η αρετή βρίσκει και επιλέγει αυτό που πρέπει, δηλαδή τη μεσότητα.

B. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

I. Ερωτήσεις Σχολικών Εγχειριδίων:

-Φιλοσοφικός Λόγος: Σελίδα 160: ερωτήσεις 1 και 2, Σελίδα 162: ερωτήσεις 1 και 2

> **Ενδεικτική απάντηση στην ερώτηση 2-σελίδα 162** (σύμφωνα με το Βιβλίο του Καθηγητή, σελ. 177)- συνοπτική παρουσίαση:

Τα στοιχεία που αναμένεται να αναφέρει ο μαθητής στο δοκίμιο που του ζητείται είναι τα εξής: Οριστέα έννοια, προσεχές γένος, ειδοποιός διαφορά και τα ακόλουθα, με περαιτέρω ανάπτυξη:

- α) Η αρετή είναι «έξη».
- β) Η αρετή είναι «έξη προαιρετική».
- γ) Η αρετή βρίσκεται στο «σε σχέση με μας» μέσον.
- δ) Το μέσον καθορίζεται από τον ορθό λόγο, τη λογική.
- ε) Φυσικά, καθορίζεται από τη λογική του «φρονίμου» ανθρώπου.
- στ) Η αρετή βρίσκεται στο μέσον μεταξύ υπερβολής και ελλείψεως.
- ζ) Η αρετή είναι το «δέον», το σωστό. Κακίες είναι τα λάθη που γίνονται όταν το άτομο κινείται είτε προς την πλευρά της υπερβολής είτε προς την πλευρά της έλλειψης.

-Φάκελος Υλικού: Σελίδα 140, Ενδεικτικές Δραστηριότητες

II. Συμπληρωματικές ερμηνευτικές ερωτήσεις

1. Ποιες προϋποθέσεις πρέπει να ισχύουν για να μπορούμε να τηρούμε το μέτρο στα συναισθήματα;
2. Ποιος είναι ο ρόλος του ρήματος «δεῖ» στο κείμενο;
3. Με ποιον συλλογισμό καταλήγει ο Αριστοτέλης ότι η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας;
- 4. Πώς φαίνεται μέσα στο κείμενο η κοινωνική διάσταση της αρετής; Συμφωνούν οι απόψεις του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα ως προς αυτό το σημείο;
5. Να δώσετε και να αναλύσετε τον ορισμό της αρετής, όπως δίνεται από τον Αριστοτέλη.
6. Ποια είναι η έννοια της «προαιρέσεως» και γιατί είναι τόσο καθοριστική για την κατάκτηση της αρετής;

(www.dschoool.edu.gr)

(www.sudy4exams.gr)

(Φιλοσοφικός Λόγος, Γ Λυκείου, Βιβλίο του Καθηγητή, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 2000

Παπαθανασίου Α., Αρχαία Ελληνικά II, Φάκελος Υλικού, Γ Λυκείου, Νέα Έκδοση, Μεταίχμιο, 2019

Μπουκόρου Κ., Μπουκόρου Μ., Αριστοτέλους *Ηθικά Νικομάχεια*, Γ Λυκείου, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2011)

7-4-2021

63ο Γενικό Λύκειο Αθηνών

Μαρία Ευγενίου

